

Normy społeczne jako niezbędny składnik życia każdego człowieka. Analiza problemu na przykładzie norm moralnych

Social norms as a necessity in every person's life – an analysis of the problem on the example of moral norms

Karolina Lubas, WSPiA Rzeszowska Szkoła Wyższa

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest podjęcie tematyki norm społecznych jako niezbędnika życia każdego człowieka i analiza tego problemu na przykładzie norm moralnych. W pierwszej części przedstawiono definicję normy, normy społecznej, normy moralnej oraz problematyki najważniejszych wartości wyznawanych przez ludzi. Artykuł przedstawia badania przeprowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej pt. „Wartości i normy”. Natomiast w drugiej części przedstawiono problem norm moralnych w pracy będącej ważnym elementem życia każdego człowieka.

Słowa kluczowe: normy społeczne, normy moralne, wartości, praca.

The purpose of this article is to take up the issue of social norms as a necessity of every person's life and an analysis of the problem on the example of moral norms. In the first part, the author presents the definition of a norm, social norms, moral norms and the issue of the most important values for people. The article focuses on the research carried out by the Public Opinion Research Center on "Values and norms." In the second part, the author presents the problem of moral norms in the workplace, which is an important element of every human life.

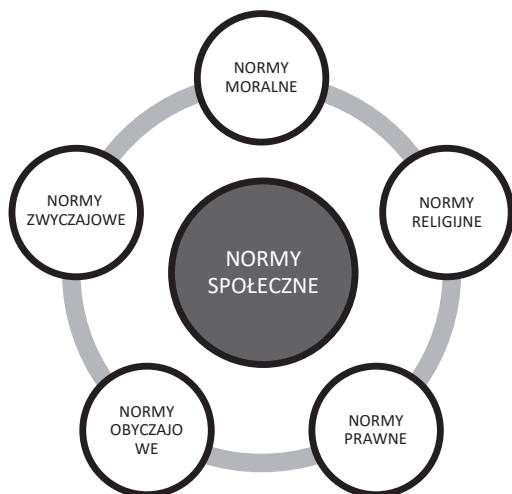
Keywords: social norms, moral norms, values, workplace.

ABSTRACT

Wstęp

Normy społeczne stanowią niezbędny składnik życia każdego człowieka. To one kształtują nasz system wartości oraz nas samych. Wyznaczają pewne wzory zachowań i sposoby postępowania w konkretnej sytuacji. Mają charakter powszechny i ogólny, ponieważ dotyczą wszystkich osób w danej grupie społecznej. Ponadto należy im przypisać cechę abstrakcyjności ze względu na fakt, że nie są skierowane do konkretnej osoby znanej z imienia i nazwiska, lecz dotyczą każdego człowieka. Ciężko jest wyróżnić normy ważniejsze od tych mniej ważnych.

Rysunek 1. Podział norm społecznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://eszkola.pl/wos/normy-spoeczne-przyklady-4271.html> [15.02.2017].

Należy podkreślić, że wszystkie są w równym stopniu niezbędne do życia. Jedna norma jest uzupełnieniem drugiej i odwrotnie. Tytułem wstępu należy wyjaśnić pojęcie „normy” oraz „norm społecznych”. Zgodnie z definicją zaczerpniętą ze słownika współczesnego języka polskiego, norma to ustalona, przyjęta zasada; wzór, reguła, kanon (Sikorska-Michalak, Wojniłko 1998: 621). Normy społeczne to zasady określające funkcjonowanie jednostki w obrębie grupy lub społeczeństwa (<http://encyklopedia.pwn.pl> 2017). Podział norm społecznych przedstawia rysunek 1. Mogą mieć one charakter formalny (są jasno skodyfikowane i spisane) lub nieformalny (obowiązują w sposób zbliżony do obowiązywania obyczaju); przestrzeganie norm formalnych strzegą wyspecjalizowane instytucje, norm nieformalnych – nacisk społeczny i opinia publiczna; nieprzestrzeganie norm społecznych łączy się ze stosowaniem sankcji (<http://encyklopedia.pwn.pl> 2017).

Po co nam normy moralne?

Powiązane z normami moralnymi jest niewątpliwie pojęcie wartości. Zgodnie z definicją D. Dobrowolskiej, wartością jest wszystko to, co stanowi przedmiot potrzeb, postaw, dążeń i aspiracji człowieka. Może to więc być przedmiot materialny, osoba, instytucja, idea, rodzaj działania (Mariański, Zdaniewicz 1991: 175). Należy odpowiedzieć sobie na pytanie, do czego potrzebne są nam wartości i czy bez nich świat nie mógłby istnieć? Wartości, a w szczególności te moralne, są podstawą bytu. Sprawiają one, że ludzie mając ukształtowane pewne zasady są osobami wartościowymi oraz podejmują decyzje niekrzywdzące nikogo. Świat bez wartości byłby ogromnym chaosem. Nikt nie miałby żadnych barier działania, poczucia empatii do drugiej osoby. Należy pielęgnować swoje

wartości i szanować wartości uznawane przez innych. Normy moralne są nieodłącznym elementem życia każdej osoby. Mają charakter powszechny, obiektywny i bezwarunkowy. Ową powszechność, obiektywność i bezwarunkowość norm rozumie się mniej więcej następująco (<http://www.diametros.iphils.uj.edu.pl/> 2017):

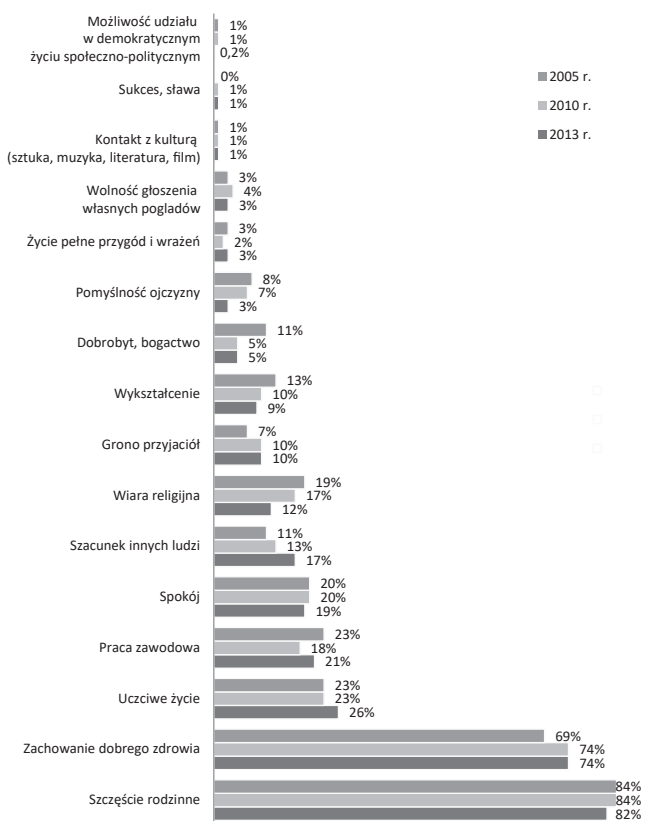
- norma jest powszechna, czyli obowiązuje wszystkich ludzi;
- norma jest obiektywna, czyli jest zastana, a nie skonstruowana przez nich;
- norma jest bezwarunkowa, czyli bezwzględnie nakazuje lub zakazuje wszystkich czynów należących do klasy przez tą normę określonych.

Niezbędne będzie również wyjaśnienie pojęcia „etyka”. Zgodnie z definicją zaczerpniętą ze słownika współczesnego języka polskiego, etyka jest systemem wartości i norm postępowania, obowiązującym w danej zbiorowości lub w danej epoce; to także moralność (Sikorska-Michalak, Wojnińko 1998: 241).

Najważniejsze wartości wyznawane przez Polaków

Centrum Badań Opinii Społecznej w 2013 roku przeprowadziło badania pt. *Wartości i normy*. W badaniach tych zauważono, że od 2005 roku hierarchia wartości cenionych przez Polaków pozostaje dość stabilna (<http://www.cbos.pl> 2017). Wykres 1 przedstawia poszczególne wartości w odczuciach Polaków w latach: 2005, 2010 oraz 2013. Badania te są najbardziej aktualne, ponieważ po 2013 roku nie dokonano jeszcze ich aktualizacji.

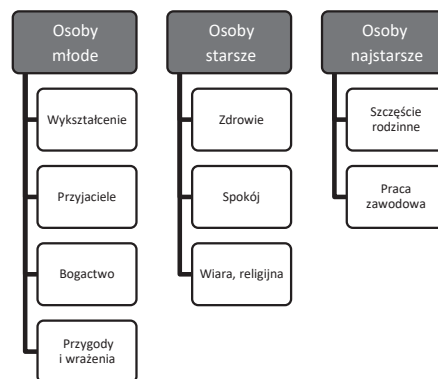
Wykres 1. Najważniejsze wartości w życiu Polaków

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań Centrum Badań Opinii Społecznej, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_111_13.PDF [16.02.2017].

Warto zauważyć, że mimo nieustannie zmieniającego się świata i społeczeństwa, pewne kluczowe wartości pozostają nienaruszone. Najlepszym na to przykładem jest szczęście rodzinne. Mimo różnicy 8 lat pomiędzy pierwszym i ostatnim badaniem jest ono uważane za najważniejsze. Co więcej, na kolejnych miejscach plasują się m.in. zachowanie dobrego zdrowia i uczciwe życie. Najmniej cenioną przez Polaków wartością jest możliwość udziału w demokratycznym życiu społeczno-politycznym. Tutaj zauważyć można tendencję spadkową w roku 2013. Niektóre z wartości z każdym rokiem cieszyły się mniejszą aprobatą obywateli. Przykładem na to jest wiara religijna, dobrobyt, bogactwo oraz pomyślność ojczyzny. Należałoby zadać pytanie, dlaczego te wartości zanikają? Ciężko jest jednoznacznie na nie odpowiedzieć. Coraz to nowe pokolenie zastępuje starsze. Ich mentalność, sposób wychowania i późniejszego życia znacząco różni się od tego dotyczącego osób w starszym wieku. Poza tym społeczeństwo staje się coraz bardziej sfragmentaryzowane, zdecentralizowane, podlega rozbiciu na wiele rozmaitych grup społecznych o zróżnicowanych poglądach, preferencjach, wartościach i normach, gustach i modzie (Mariański 2015: 8). Odnosząc się do jednej z wartości, niezaprzeczalny pozostaje fakt, że współczesne społeczeństwo potrzebuje nowego spojrzenia na kategorię patriotyzmu (Mrugała 2013: 77). W dzisiejszych czasach zaciera się jego sens i należałoby przededefiniować to pojęcie tak, aby przystawało ono do obecnych warunków, okoliczności, przemawiało do współczesnego Polaka i było „związane z realnością współczesnej polskiej demokracji” (<http://www.omp.org.pl> 2017). Na podstawie przeprowadzonych badań, rysunek 2 ukazuje pewne różnice w ujmowaniu najważniejszych życiowych wartości w zależności od wieku.

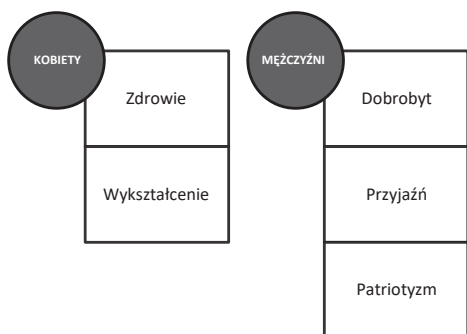
Rysunek 2. Wykaz wartości najważniejszych w życiu osób w różnym wieku

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań Centrum Badań Opinii Społecznej, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_111_13.PDF [16.02.2017].

Odnosząc się do rysunku 2 należy zauważyć dużą różnorodność w postrzeganiu tego samego tematu. Wynika to z faktu innego postrzegania świata osób w różnym wieku. To, co w danym czasie nas dotyczy, uznajemy za najważniejsze. Z biegiem lat każdy człowiek, bazując na swoich doświadczeniach i przeżyciach, dostrzega wartości ważne i te mniej ważne, bez których można żyć dalej. Nie należy krytykować osób młodych za to, że mają swój własny system wartości. Każdy z nas przechodzi przez poszczególne etapy życia i wraz z nimi nasz światopogląd ulega zmianie. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni mimo podobnego wieku posiadają odmienne systemy wartości. Na rysunku 3 zostały ukazane te różnice.

Rysunek 3. Najważniejsze wartości w życiu kobiet i mężczyzn

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań Centrum Badania Opinii Społecznej, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_111_13.PDF [16.02.2017].

Normy moralne (etyczne) a praca zawodowa

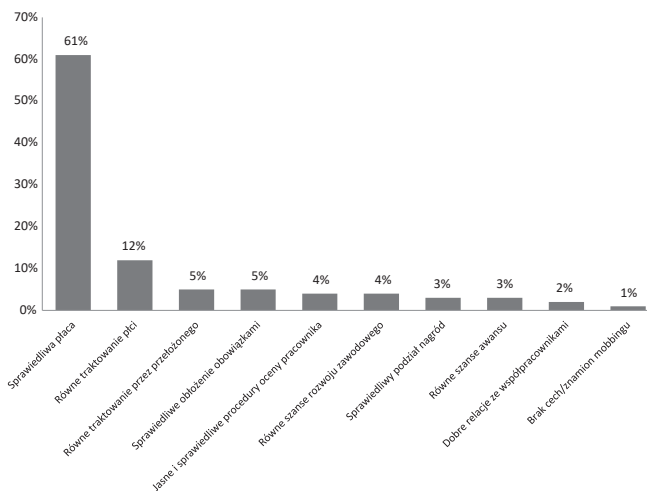
Jednym z przykładów na ukazanie niezbędności norm moralnych w życiu jest praca. Dotyczy ona niemal każdego dorosłego człowieka. Etyką zawodową będą więc spisane normy odpowiadające na pytanie: jak – ze względów moralnych – przedstawiciele danego zawodu powinni, a jak nie powinni postępować? (Lazari-Pawłowska 1969: 58). Normy moralne nie tylko są przekazywane ustnie, lecz również podlegają spisaniu. Najlepszym przykładem na to są kodeksy etyczne, które zawierają spis moralnych standardów, określający pożądane wzorce zachowań. Tworzy się go z kilku powodów. Pierwszy, to wykreowanie pozytywnego wizerunku firmy. Drugi, to chęć uniknięcia prawnych konsekwencji grożących za zachowania nieetyczne (Cieślukowska, Pieczewski 2013: 299). Wiele badań przeprowadzonych w firmach zachodnich wykazało, że normy etyczne mają pozytywny wpływ na wyniki ekonomiczne przedsiębiorstw (Cieślukowska, Pieczewski 2013: 300). Moralność, służąc zachowaniu ludzkiej tożsamości, ma ścisły związek z pracą, która opiera się na następujących przesłankach:

- jest podstawą i źródłem egzystencji oraz rozwoju człowieka i społeczeństwa;
- stanowi zasadniczy sposób samorealizacji człowieka, będąc racjonalną formą wykorzystania jego energii twórczej;
- jest zasadniczym czynnikiem organizacji relacji międzyludzkich, kontekstem generującym powszechnie przyjęte zasady ogólnoludzkie, specyficzne wartości, regulatory etyczne zachowań, stanowiąc w ten sposób etos zawodowy poszczególnych grup zawodowych.

W związku z powyższym etyka pracy zawodowej wyrasta ze społecznych „korzeni” pracy (Drzeżdżon 2013: 23). Dla poszczególnych grup zawodowych są tworzone odrębne kodeksy etyczne. Możemy wyróżnić na przykład: kodeksy etyki lekarskiej, dziennikarskiej, adwokackiej czy radcy prawnego. Każdy z nich przedstawia normy etyczne niezbędne dla danego zawodu. Etyka zawodowa stoi na straży zasad, które chronią pracowników przed różnego typu nadużyciami w pracy zawodowej, przed zachowaniami niemoralnymi (Drzeżdżon 2013: 24). Normy moralne kształtują społeczną postawę pracowników, od której zależą w dużym stopniu efekty ekonomiczne przedsiębiorstw. Powinni oni zawsze prze-

strzegać norm etycznych. Niestety niemal w każdym przedsiębiorstwie można wskazać osobę lub grupę osób niepostępujących zgodnie z nimi. W 2011 roku przeprowadzono badania pilotażowe o zasięgu ogólnopolskim, dotyczące wartości w środowisku pracy. Wyniki przedstawiono na wykresie 2.

Wykres 2. Wartości w środowisku pracy oczami pracowników

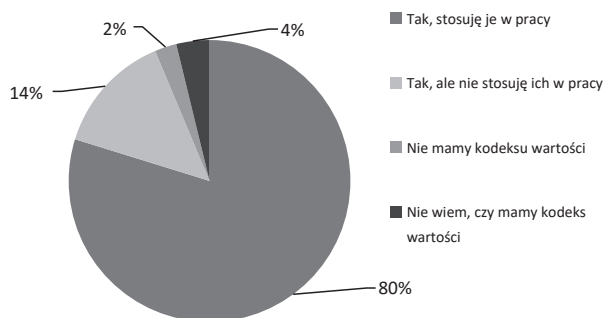
Źródło: opracowanie własne na podstawie Cieślukowska, Pieczewski 2013: 301.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, najważniejszą wartością dla pracowników jest sprawiedliwa płaca. Zgodnie z artykułem 4. Europejskiej Karty Społecznej jest to taka płaca, która między innymi zapewnia im i ich rodzinom właściwy poziom życia. W związku z tym, chcą zarabiać godnie, stosownie do podjętych działań i wysiłku. Kolejną ważną wartością jest równe traktowanie płci. Niewątpliwie jest to bardzo obszerna i ważna problematyka. Warto zauważyć, że ustawodawca nie bagatelizuje tego i poświęca kilka przepisów w kodeksie pracy właśnie tej tematyce, m.in. jest to artykuł 11³ oraz cały rozdział IIa Kodeksu prawa pracy. Pozostałe wartości są traktowane w podobny sposób. Większość z nich dotyczy relacji pracownik-pracodawca. Nie są to wygórowane oczekiwania. Pracownicy wymagają pewnych standardów, dzięki którym praca będzie przyjemnością i nie będzie kojarzyć się z problemami i nieprzyjemnościami. Nawiązując do powyższych badań, pracodawca powinien traktować wszystkich pracowników sprawiedliwie i nie dyskryminować nikogo ze względu na płeć.

Ponadto wymaga się od nich, aby doceniali i dbali o swoich pracowników oraz zapewniali im godne warunki pracy, poczucie bezpieczeństwa, dobrą atmosferę. Podejście to zakłada, że jeżeli jakaś organizacja wykazuje troskę o zatrudnionych pracowników i liczy się z ich potrzebami, będą oni efektywniej wykonywali swoją pracę (Cieślukowska, Pieczewski 2013: 298). Przechodząc do kolejnych badań przeprowadzonych dla Work Service S.A. przez Instytut Badań Homo Homini w 2013, roku należy stwierdzić, że wartości w pracy są bardzo istotne.

Większość ankietowanych pracowników przyznała, że nie tylko wie, jakie wartości liczą się w firmie, lecz także kieruje się tymi wartościami w pracy (<http://www.workservice.pl> 2017). W badaniu tym zostało zadane pytanie: Czy firma, w której pracujesz, ma jasno określony kodeks wartości i normy etyczne, którymi kierujesz się w pracy? Wyniki ukazuje wykres 3.

Wykres 3. Odpowiedź pracowników na pytanie dotyczące kodeksu wartości i norm etycznych stosowanych w pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań przeprowadzonych dla Work Service S.A. przez Instytut Badań Homo Homini na reprezentatywnej próbie N=1100 dnia 8.11.2013 r., <http://www.workservice.pl/Centrum-prasowe/Informacje-prasowe/Ekspert-HR-komentuje/Nie-tylko-pieniadze-co-jest-dla-nas-naprawde-wazne-w-pracy> [26.02.2017].

Jak wynika z danych przedstawionych na wykresie 3, aż 80% osób posiada w pracy kodeks i normy etyczne oraz kieruje się nimi. Nieduża liczba ankietowanych (14%) wie o ich istnieniu, lecz ich nie stosuje. Zaledwie mała grupa osób nie ma kodeksu wartości lub nie wie czy takowy istnieje. Wyniki te ukazują, że większość społeczeństwa respektuje normy moralne. Stosując je, aprobują ich istnienie. Na podstawie tych badań można sformułować pewne wnioski. Przywiązanie do wartości jest w dużej mierze uzależnione od:

- wysokości zarobków;
- płci;
- wykształcenia.

Nawiązując do wysokości zarobków, tabela 1 przedstawia adekwatność przywiązania do wartości w stosunku do płacy.

Tabela 1. Proporcjonalność przywiązania do wartości w stosunku do płacy

PRZYWIĄZYWANIE WAGI DO WARTOŚCI	PŁACA
niewiele ponad 40 % pracowników	poniżej 1 000 zł
88%	powyżej 2 000 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.workservice.pl/Centrum-prasowe/Informacje-prasowe/Ekspert-HR-komentuje/Nie-tylko-pieniadze-co-jest-dla-nas-naprawde-wazne-w-pracy> [27.02.2017].

Jak wynika z tabeli 1, przywiązanie wagi do wartości jest zależne od wysokości wynagrodzenia. Co ciekawe, osoby zarabiające od 2 000 do 5 000 zł netto to w większości zatrudnieni w firmach, które mają jasno określony kodeks wartości i normy etyczne (<http://www.workservice.pl> 2017). Mając na względzie płeć, kobiety częściej niż mężczyźni wykazują przywiązanie do norm etycznych. Nawiązując do ostatniego kryterium, wśród pracowników ze średnim i wyższym wykształceniem około 80% przyznało, że wartości odgrywają w pracy istotną rolę. Poziom wykształcenia wpływa też na naszą wiedzę na temat tego, co jest w firmie ważne. Okazuje się,

że im lepiej jesteśmy wyedukowani tym większa nasza świadomość, że firma w ogóle posiada kodeks wartości (<http://www.workservice.pl/> 2017).

Podsumowanie

Wartości moralne powinny stanowić maksymę życiową każdego człowieka. Są niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania. Towarzyszą ludziom na każdym etapie życia, niezależnie od wieku, płci czy wykształcenia. Kształtują ich osobowości, uczą bycia dobrym człowiekiem. Są obecne zarówno w życiu osobistym, jak i zawodowym. System wartości odgrywa istotną rolę w funkcjonowaniu społeczeństwa. Ze względu na obszerność tematu, niniejsze opracowanie przedstawia jedynie mały fragment spojrzenia na normy moralne.

Źródłem finansowania badań i artykułu były środki własne autorki.

Bibliografia

1. Cieślukowska M., Pieczewski A., (2013) *Normy etyczne obowiązujące pracodawców. Perspektywa systemu prawnego, organizacji i pracownik*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” tom 16.
2. Drzeżdżon W., (2013) *Etyczne aspekty pracy zawodowej. Wybrane zagadnienia*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” tom X.
3. Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 roku, ratyfikowana przez Polskę 10 czerwca 1997 roku, Dz.U. z 1999 r. nr 8, poz. 67.
4. <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/norma-spoeczna;3948269.html> [18.02.2017].
5. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_111_13.PDF [16.02.2017].
6. <http://www.diametros.iphils.uj.edu.pl/index.php/diametros/article/download/198/173> [15.02.2017].
7. <http://www.omp.org.pl/artukul.php?artykul=143> 2017 [16.02.2017].
8. <http://www.workservice.pl/Centrum-prasowe/Informacje-prasowe/Ekspert-HR-komentuje/Nie-tylko-pieniadze-co-jest-dla-nas-naprawde-wazne-w-pracy> [27.02.2017].
9. Lazari-Pawłowska I., (1969) *Etyka zawodowa*, „Etyka” nr 4/1969.
10. Mariański J., (2015) *Religia i moralność w świadomości Polaków: zależność czy autonomia?*, „Konteksty Społeczne” tom 3, nr 1(5).
11. Mariański J., Zdaniewicz W., (1991) *Wartości religijne i moralne młodych Polaków*, „Studia Socjologiczno-Religijne”.
12. Mrugała J., (2013) *Między tradycją a współczesnością. Patriotyzm w zglobalizowanym świecie*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne”, Seria Nowa 4.
13. Sikorska Michalak A., Wojniłko O., (red.), (1998) *Słownik współczesnego języka polskiego tom 1*, Warszawa: Reader's Digest.